

KSH juhteksperdi seisukoht Mati Kose 19.04.2026 linnustiku eksperthinnangu kohta

Mati Kose (OÜ Naturum) koostatud eksperthinnangus käsitletakse Tõrva valla eriplaneeringu I keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) raames tehtud linnustiku-uuringute, linnustikule avalduva mõju hindamise, leevendusmeetmete ja järeelseire piisavust. Eksperthinnangus leitakse, et olemasolev andmestik ei anna mitmes küsimuses otsustajale piisavat kindlust ning soovitatakse muu hulgas täiendavaid elupaiga- ja liigipõhiseid inventuure, lennuaktiivsuse vaatlusi, GPS-saatjaandmete analüüse, liigipõhist hukkumiskiriki modelleerimist ning metsise telemeetria- ja DNA-uuringuid.

Tõrva valla eriplaneeringu I KSH juhteksperdina olen ekspertarvamuse läbi töötanud koos linnustiku-uuringus osalenud ekspertide vastuskommentaaridega ja planeeringu menetluses kogunenud täiendavate andmete. Alljärgnevalt selgitan, milliseid ekspertarvamuses tõstatatud küsimusi KSH aruandes täiendati ning miks osa soovitatud lisauuringutest ei ole planeeringuotsuse tegemise eeltingimusena põhjendatud.

1. Eriplaneeringu ja KSH eesmärk ning hindamise piisavus

Tõrva valla eriplaneeringu eesmärk on määrata tuulepargi rajamiseks sobiv asukoht ning tuulepargi edasiseks kavandamiseks vajalikud ruumilised ja keskkonnaalased rajamistingimused. KSH ülesanne on tuvastada planeeringu elluviimisega kaasneva võiv oluline keskkonnamõju, välistada linnustiku seisukohalt ebasobivad alad ning määrata mõju vältivad, leevendavad ja seiremeetmed.

KSH ülesanne ei ole kõrvaldada kogu piirkonna linnustiku ajalisest ja ruumilisest muutlikkusest tulenevat määramatust. Hindamise piisavust tuleb hinnata selle järgi, kas kogutud teave võimaldab eristada tuulepargi rajamiseks sobivaid ja ebasobivaid alasid, tuvastada kaitsekorralduslikult olulised liigid ja elupaigad, hinnata olulise ebasoodsa mõju tekkimise võimalust ning määrata vajalikud tingimused ja edasised kontrollimehhanismid.

Tõrva eriplaneeringus on see põhimõte rakendunud. Linnustiku seisukohalt kõige konfliktsem põhjapoolne potentsiaalselt sobiv ala jäeti edasisest kavandamisest välja. Lõunapoolisel alal on linnustiku tõttu välistatud või puhverdatud tundlikke piirkondi, muudetud tuulikute põhimõttelist paigutust ning seatud ehitus- ja käitamisaegsed tingimused ja järeelseire. Ka Mati Kose ekspertarvamuses nõustutakse, et põhjapoolse ala välistamine põhines asjakohastel linnustiku-uuringutel ja Natura hindamisel.

2. Koostöö Keskkonnaametiga ja ametkondlik kvaliteedikontroll

KSH linnustiku käsitlest ei ole koostatud üksnes KSH töögrupi hinnangu alusel. Kogu planeeringu ja KSH koostamisprotsessi vältel on liigikaitse, Natura 2000 ja teiste looduskeskkonna küsimuste osas tehtud sisulist koostööd Keskkonnaametiga kui vastavas valdkonnas pädeva riigiasutusega. Keskkonnaameti tagasiside ei ole olnud formaalne: amet on menetluse eri etappides esitanud konkreetseid nõudeid ja suuniseid, mille alusel on uuringuid, KSH aruannet ja planeeringulahendust muudetud ning täiendatud.

Juba KSH programmi koostamise ajal juhtis Keskkonnaamet tähelepanu võimalikule piirkonna linnustikulisele tundlikkusele, piiriülese mõju hindamise vajadusele ning vajadusele kirjeldada täpselt linnustiku-uuringute mahtu, metoodikat ja uuringuala (Keskkonnaameti 27.07.2023 kiri nr 6-5/23/12909-2). Lähtuvalt saadud tagasisidest määrati KSH programmis linnustiku uuringute kava.

Keskkonnaametiga koostöö sisulist iseloomu näitab eriti selgelt 2025. aasta kooskõlastusetapp. Keskkonnaamet jättis 07.04.2025 eriplaneeringu ja KSH esimese etapi aruande kooskõlastamata ning tõi

peamiste puudustena välja just linnustiku-uuringute piisavuse ja tulemuste küsimused: lõunapoolse ala õhuruumikasutuse punktvaatluste puudumise, metsise elupaikade sidususe analüüsi, kanakulli elupaiga käsitle, Läti territooriumi loodusväärtuste ning Natura alade käsitle ja uuringuandmete esitamise jälgitavuse (Keskkonnaameti 07.04.2025 kiri nr 6-5/25/4860-3).

Keskkonnaameti märkuste alusel täiendati nii KSH-d kui planeeringulahendust. Muu hulgas viidi 2025. aasta suvel läbi täiendavad linnustiku punktvaatlused (mille maht ja metoodika lepitati eelnevalt kokku KSH juhteksperdi ja Keskkonnaameti liigikaitse spetsialistide koostöös), täpsustati metsise elupaikadevahelise sidususe säilitamise lahendust, täiendati linnustiku metoodika ja tulemuste esitust ning Natura ja piiriülese mõju käsitle. Täiendatud materjalid esitati Keskkonnaametile uuesti.

Keskkonnaamet märkis 12.09.2025, et varasemad olulised puudused on lahendatud, ning kooskõlastas eriplaneeringu dokumendid ja KSH esimese etapi aruande. Amet tõi oma kirjas sõnaselgelt välja, et varasema kooskõlastamata jätmise põhjusteks olnud linnustiku-uuringute küsimused – õhuruumi kasutus, inventuurid, järeelseire, Läti territooriumi võimalikud elupaigad, metsise sidusus ja kanakulli elupaiga hindamine – olid täiendatud materjalides lahendatud. Lisati üksikud täpsustavad märkused, sealhulgas vajadus ajakohastada suviste punktvaatluste info ning siduda järeelseire tulemused vajaduse korral tegevuslubade tingimuste muutmisega (Keskkonnaameti 12.09.2025 kiri nr 6-5/25/4860-5).

Pärast avalikule väljapanekule esitatud materjalide täiendamist teatas Keskkonnaamet 02.04.2026, et KOV eriplaneeringu dokumente, KSH aruannet ja selle lisasid on kooskõlastamisel esitatud märkuste alusel täiendatud ning Keskkonnaameti pädevusse jäävatel teemadel täiendavad märkused puuduvad (Keskkonnaameti 02.04.2026 kiri nr 6-5/26/1497-4).

Keskkonnaameti kooskõlastus ei tähenda, et linnustiku looduslik määramatus oleks täielikult kõrvaldatud või et menetluse jooksul ilmnevat uut teavet ei tuleks enam arvestada. See on aga oluline sõltumatu kvaliteedikontrolli etapp: liigikaitse eest vastutav ametkond on linnustiku-uuringute piisavuse küsimused menetluses sisuliselt läbi vaadanud, nõudnud puuduste kõrvaldamist ning pärast täiendusi leidnud, et varasemad olulised puudused on lahendatud. Seetõttu tuleb Tõrva Vallavalitusel ja Volikogul Mati Kose 19.04.2026 eksperthinnangus esitatud väidet, et otsustamiseks vajalik linnustiku mõju hindamine on tervikuna ebapiisav, hinnata ka selles menetluslikus ja sisulises kontekstis.

3. 2025. aastal valminud uuringujuhendi kasutamine 2023. aasta uuringute hindamisel

Mati Kose eksperthinnangus võrreldakse 2023. aastal tehtud linnustiku-uuringuid läbivalt 06.02.2025 valminud juhendiga „Tuuleparkide elustiku-uuringute metoodika ja järeelseire miinimumnõuded“. Tõrva eriplaneeringu linnustiku põhiuuringud kavandati ja tehti 2023. aastal, s.o enne nimetatud juhendi esimest tööversiooni ja hilisemaid täiendatud versioone. Uuringute korraldamisel lähtuti riigihanke tingimustest, KSH programmist ja uuringut teinud ekspertide parimast teadmisest ning eelnevast kogemusest tuuleparkide linnustiku uuringute osas.

Hilisema juhendi kasutamine olemasoleva uuringu kvaliteedi kontrollimiseks on põhjendatud, kuid selle kõigi metoodiliste elementide täitmata jätmist ei saa automaatselt samastada varem nõuetekohaselt kavandatud uuringu tegemata jätmisega. Asjakohane küsimus on, kas uuem metoodika toob esile konkreetse teadmiste lõnga, mis võib muuta planeeringulahenduse või KSH järelduse ebausaldusväärseks.

Just selliselt menetluses toimiti. Kui Keskkonnaamet tõstatas 2025. aastal fikseeritud punktidest tehtavate õhuruumivaatluste vajaduse, ei piirdunud selgitusega, et 2023. aasta uuringukava oli varasem. Hindamiskindluse suurendamiseks tehti 2025. aasta suvel täiendavad tavapärasest suurema vaatlusmahuga punktvaatlused ning nähti ette ka projekteerimise faasi sүgiseste punktvaatluste kohustus. Kuna planeeringu pika menetluse tõttu on vahepealsel perioodil jõutud läbi viia ka sүgiseseid punktvaatlused, siis vastava määramatuse adresseerimiseks integreeriti KSH aruandesse täiendavalt ka

2025. aasta sügiseste punktvaatluste tulemused. Seega kasutati uuemat uuringumetoodikat teadmiste lünkade kontrollimiseks, mitte 2023. aasta uuringute tagasiulatuvaks ümberhindamiseks.

4. Mati Kose ekspertarvamuse järel KSH aruandes tehtud olulisemad täiendused

Kose ekspertarvamuses esitatud tähelepanekud vaadati KSH täiendamisel läbi koos linnustiku uuringu ekspertide kommentaaridega arvamusele. KSH aruannet täiendati eelkõige järgmistes küsimustes:

- täiendati läbiviidud linnustiku uuringu metoodika kirjeldust;
- KSH aruandesse lisati ka 2025 a läbiviidud sügiseste punktvaatluste tulemused;
- sookurele koostati täiendavalt kvantitatiivne hukkumisriski arvutus NatureScoti Band-mudeli rändelindude arvutusloogika alusel.
- täpsustati rände, regulaarse kohaliku õhuruumikasutuse ja avalike telemeetriaandmete tõlgendamist.
- täpsustati kumulatiivsete ja piiriüleste mõjude käsitlust.

Need täiendused parandavad KSH kontrollitavust ning vähendavad määramatust. Samal ajal ei muutnud need KSH põhijäreldust, et lõunapoolsele asukoha eelvaliku alale on võimalik linnustikule avalduvate mõjude vaatest tuulepark kavandada juhul, kui järgitakse planeeringus ja KSH-s määratud vältimis-, leevendus- ja seiremeetmeid.

5. Järvede, vooluveekogude, roostike ning teiste elupaikade inventuurid

Kose eksperthinnangus peetakse puuduseks eraldi järvede, vooluveekogude ja roostike linnustiku inventuuride puudumist. Eraldi eriinventuuri vajadus ei tulene siiski üksnes vastava elupaigatüübi olemasolust, vaid sõltub elupaiga sobivusest kaitsekorralduslikult olulistele ja tuuleenergia suhtes tundlikele liikidele.

Lähtuvalt esitatud hinnangus täpsustati KSH aruandes, et seisu- ja vooluveekogud ning nende kalda- ja roostikuelupaigad olid hõlmatud kaitsealuste linnuliikide pesitsusterritooriumide kaardistamisega. Linnustikueksperdi hinnangul ei olnud väikeste järvede, sh Pupsi järve ja Mäsajärve linnustiku hindamiseks vajalik paadiga inventeerimine. Piisava ülevaate, sh võimalike öise aktiivsusega liikide kohta, andis kaitsealuste linnuliikide pesitsusterritooriumide kaardistamine, mille loendused toimusid muu hulgas varahommikul. Pupsi järve külastati korduvalt ka 2025. aasta linnustikuvaatluste käigus.

Eraldi roostikulinnustiku inventuuri ei peetud vajalikuks, sest planeeringualal puuduvad hüübile sobivad ulatuslikud roostikuelupaigad ning liiki ei ole olemasolevate andmete põhjal alal ega selle lähikonnas registreeritud. Üle-eestilise maismaalinnustiku analüüsi kohaselt roostikulindude pesitsusloendus asjakohane juhul, kui arendusalal esineb hüübile sobivaid elupaiku.

Vooluveekogude osas on ainsaks suuremaks vooluveekoguks piirkonnas Õhne jõgi, millest kavandatud tuulepark jääb vähemalt 1,5 km kaugusele ehk ka väljaspoole tavapärasest inventeerimisala (500 m tuulikute) ulatust.

Keskkonnaamet käsitles 07.04.2025 kirjas linnustiku-uuringute piisavust väga detailselt ning pärast uuringute ja KSH täiendamist leidis 12.09.2025, et varasemad olulised puudused on lahendatud ja kooskõlastas materjalid. Eraldi järvede, vooluveekogude või roostike linnustiku lisainventuuri Keskkonnaamet vajalikuks ei pidanud.

Kose märkused transektloenduste, kakkude ja risupesade kohta puudutavad samuti eeskätt uuringute dokumenteerimise detailsust, mitte välitööde tegemata jätmist. KSH aruandes täpsustati vastavat metoodikat; toodi välja värbkakk tuvastati lõunapoolse ala loodeosas (väljaspool kavandatud tuulikute

ala) ning risupesi otsiti kõigi välitööde käigus)sh suure osa ala välitöödest tegi röövlindude uurimise kogemusega Jaan Grosberg).

6. Lennuaktiivsuse vaatlused ja hukkumiskiriski hindamine

Avalikul väljapanekul olnud KSH aruandes ei peetud sügiseste punktvaatluste läbiviimist vajalikuks asukoha eelvaliku otsuse tegemise eeltingimusena. Linnustikuekspertide hinnangul oli lõunapoolsel alal sellise intensiivse ja regulaarse rändeaegse õhuruumikasutuse esinemise tõenäosus, mis võiks muuta ala tuulepargi rajamiseks sobimatuks, madal. Ala on valdavalt metsane, sellel ega vahetus läheduses ei ole teada olulisi veelindude peatus- või toitumisasasid ning üle-eestilise maismaalinnustiku analüüsi ja lähipiirkonnas tehtud Repower-uuringute tulemused ei viidanud olulise rändekoridori esinemisele. Seetõttu käsitleti sügisvaatlusi KSH-s täiendava kontrolluuringuna, mis tuli teha enne ehitusloa taotlemist.

Sellise uuringu eesmärk oli eeskätt kontrollida, kas võib ilmnedä vajadus täiendavate käitamisaegsete riskivähendusmeetmete järele. Kose toob võimaliku laiemä rändesuunana esile Burtneki–Võrtsjärve–Peipsi telje, kuid esitatud teave ei näita, et käsitletavas piirkonnas esineks kõrge rändeaegne hukkumiskiriski võimalus.

Planeeringu menetluse pika kestuse tõttu jõuti enne KSH lõplikku vormistamist läbi viia ka algselt ehitusloa eeluuringuna kavandatud 2025. aasta sügisese punktvaatlused ning nende tulemused lisati KSH aruandesse. Vaatlustel ei tuvastatud asjaolusid, mis muudaks ala tuulepargi rajamiseks linnustiku seisukohalt ebasobivaks või tingiks planeeringulahenduse muutmise.

Kose eksperthinnangus peetakse puuduseks, et KSH raames ei ole koostatud kvantitatiivseid hukkumiskiriski prognoose. Selgitame, et KSH programm, mis oli läbiviidud uuringute lähtealus, ei näinud ette liigipõhise kvantitatiivse hukkumiskiriski modelleerimist eraldi uuringu- või hindamismeetodina. Sellest tulenevalt ei kavandatud ka välitöid läbivalt viisil, mis hõlmaks Band-tüüpi hukkumiskiriski mudelite sisendandmete kogumist.

Kose soovitus kvantitatiivse hukkumiskiriski hindamiseks rakendati siiski KSH aruande täiendamisel seal, kus vaatlusandmed võimaldasid sisulist arvutust. Kõigi registreeritud liikide puhul ei ole Band mudeli koostamine asjakohane, sest vaatluste käigus ainult väikese valimi või kogu hooaja ühtedel alustel kogutud andmete puudumise korral muutub mudeli määramatus väga suureks. Kose soovitus kvantitatiivse hukkumiskiriski hindamiseks rakendati seal, kus lähteandmed võimaldasid sisulist arvutust. Selliseks liigiks osutus sookurg, kelle vaatlusandmete hulka ja Band sisendiks oleva sügisvaatluste perioodi meetodilist katvust sai pidada sobilikuks. Sookure puhul tehti Band-mudeli rändelindude arvutusloogikal põhinev analüüs, mis lisati KSH aruandesse. Hukkumiskirisk jäi tugevalt alla olulise mõju lävendi.

Selgitan siinkohal, et hukkumiskirisk jääb kontrollitavaks järeelseire käigus ja järeelseire alusel on olulise hukkumise korral võimalik tuulepargile seda täiendavaid käitamismeetmeid.

7. GPS-saatjaandmed, Birdmap ja väidetav rändekoridor

Kose eksperthinnangu üks keskseid argumente tugineb Birdmapi avalikus veebirakenduses kuvatavatele saatjaga lindude punktidele ja nende vahelistele ühendusjoontele. Selliste andmete tõlgendamisel tuleb eristada kahte eri küsimust: kas üksik lind on mingil ajahetkel piirkonnast läbi liikunud ning kas ala kasutatakse regulaarselt viisil, mis võib tuulepargi puhul tekitada püsivalt kõrgendatud hukkumiskiriski.

Tuulepargi asukohavaliku seisukohalt ei ole otsustav üksik juhuslik läbilend. Paljude laia liikumisraadiusega ränd- ja röövlindude puhul ei ole üksikut juhuslikku läbilendu sisuliselt võimalik välistada ühestki Mandri-Eesti asukohast. Lindude laia rindena rände korral võib üksik isend või parv ületada mõnel aastal praktiliselt mis tahes konkreetset punkti. Suurte röövlindude puhul puuduvad Eestis regulaarsed rändeteed – liikumine talvitusasaladelt pesitsusaladele ja vastupidi on juhuslik varieerudes ka konkreetse isendi puhul aastate lõikes. Selline juhuslik liikumine ei ole võrdsustatav regulaarse

funktsionaalse lennutee ega rändepudelikaelaga ning üksikute läbilendude olemasolu ei ole alus tuulepargi asukoha välistamiseks.

Mõju hindamise seisukohalt on olulisemad korduvad ja ruumiliselt prognoositavad liikumismustrid, mis suurendavad sama asurkonna või samade isendite korduvat kokkupuudet tuulikutega. Sellisteks võivad olla pesitsusaegsed regulaarsed lennud pesapaiga ja toitumisalade vahel, kohaliku kodupiirkonna korduv kasutus, ööbimis- ja toitumisalade vahelised liikumised, rändepeatuspaikeadega seotud sisse- ja väljalennud ning maastikulistest pudelikaeladest tingitud regulaarne koondunud ränne. Just sellised kasutusmustrid võivad põhjustada kõrgendatud ja püsiva hukkumisrisi ning vajavad asukohavalikul või käitamistingimuste määramisel eritähelepanu.

Birdmapi avalik vaade ei võimalda sellist analüüsi teha. Rakendus kuvab avalikkusele valitud asukohapunkte ja ühendab need graafiliste joontega; ühendusjoon ei ole tingimata linu tegelik lennutrajektor. Avaliku vaate põhjal ei ole võimalik usaldusväärselt tuvastada täpset lennuteed, lennukõrgust, ala kasutamise sagedust ega seda, kas tegemist oli ühe juhusliku ülennu või korduva funktsionaalse liikumisega. Veel olulisem on, et Birdmapi avalikus vaates ei ole kättesaadavad pesitsusaegsed detailsemad GPS-andmed, mis võimaldaksid hinnata kohaliku pesitseva linu kodupiirkonda ning regulaarseid pesapaiga ja toitumisalade vahelisi lende. Rakendus kuvab ainult rändeteekondi Eesti ja talvitusaalade vahel. Täpsemad andmed on andmete valdajate kasutuses ning nende avaldamise ja kasutamise tingimused sõltuvad konkreetsest projektist, mille raames saatja on paigaldatud.

Seetõttu ei näita Kose eksperthinnangu lisas kuvatavad üksikug Birdmapi jooned nagu oleks kavandataval tuulepargi alal kõrgendatud hukkumisrisk väljatoodud liikide osas. Olemasolevad maastikuandmed, 2023 aasta linnustiku uuring ja 2025. aasta täiendavad punktvaatlused näitavad, et Tõrva piirkonnas (nagu kogu Mandri-Eestis) toimub lindude ränne laia rindena, kuid ei ole tuvastatud maastikulisest pudelikaelast, olulisest rändepeatuspaikest või muust koondavast tegurist lähtuvat kitsast ja regulaarselt intensiivselt kasutatavat rändekoridori. Suvised (st pesitsusperioodil teostatud) punktvaatlused ei anna alust hinnata, et alale ulatuks ühegi I kaitsekategooria liigi kodupiirkond.

KSH koostaja pöördus 05.05.2026 Kotkaklubi poole palvega kontrollida, kas nende valduses olevate mitteavalike saatjaandmete põhjal esineb kavandatavat tuulepargiala läbivaid regulaarseid liikumisteid või mõni muu asjaolu, mille tõttu oleks vajalik põhjalikum saatjaandmete analüüs. Käesoleva seisukoha koostamise ajaks ei ole Kotkaklubilt vastust laekunud. Vastamata jätmist ei käsitleta iseseisva tõendina mõju puudumise kohta. Samas ei ole andmete valdaja esitanud ka teavet, mis kinnitaks Kose eksperthinnangus oletatud regulaarse konfliktkoridori olemasolu.

Saatjaandmete kasutamisel tuleb arvestada, et detailsemad telemeetria algandmed ei ole üldjuhul avalikult kättesaadavad ning nende kasutamine sõltub andmete valdaja loast ja andmekaitsestest piirangutest. Seetõttu ei saa KSH koostajalt mõistlikult nõuda selliste mitteavalike andmete analüüsimist, mille olemasolust, sisust või kättesaadavusest tal teave puudub. Avalikus planeeringumenetluses tuleb samas arvestada ka asjakohaste andmete valdajate rolliga. Kui isiku või organisatsiooni valduses on mitteavalik teave, millest võib tuleneda menetluses seni tuvastamata oluline keskkonnarisk, on vähemalt hea halduse ja sisulise koostöö põhimõttest lähtudes põhjendatud eeldada, et sellise teabe olemasolust antakse menetlejale teada. Antud juhul KSH koostajale sellist infot edastatud ei ole.

Planeeringu ja KSH koostamisel on kõigi I kaitsekategooria kotkaliikide ja must-toonekure osas järgitud vastavate liikide tegevuskavades ja üle-eestilises maismaalinnustiku analüüsis soovitatud puhveralasid vältimaks kõrge hukkumisrisi teket.

8. Väikeluik

Väikeluiki kohati 2023. aasta kevadistel välitöödel ühel korral 07.04.2023 17-isendilise parvena. 2025 sügisestel punktvaatlustel väikeluiki ei kohatud. Saksa väikeluikede telemeetriaprojekti avalikud andmed näitavad planeeringuala ümbruses üksikuid ligikaudseid trajektoore, kuid mitte regulaarset ala läbivat lennukoridori. Lähim teadaolev rändepeatuspäik on Ikeperä järvel; selle suhtes uuritud sisse- ja väljalennud ei näita regulaarseid lende üle kavandatava tuulepargi ala.

Väikeluige puhul on mõjuhindamise seisukohalt eelkõige oluline, kas tuulepark jääb regulaarse peatumis-, toitumis- või ööbimisala ning nendevahelise korduva lennutee suhtesse. Sellist funktsionaalset seost Holdre alal ei ole tuvastatud. Seetõttu ei anna üksik 17-isendilise parve ülelend ega avaliku veebikaardi üksikud ühendusjooned alust järeldada, et enne planeeringuotsust on vajalik eraldiseisev ulatuslik telemeetria- või hukkumisriski uuring.

9. Metsis

Kose eksperthinnangus leitakse, et osa kavandatud tuulikupositsioone kattub metsise elupaigasobivuse mudeli kõrge väärtusega aladega ning enne planeeringuotsust tuleks teha GPS-telemeetria, DNA-põhine asurkonna kaardistamine ja piiriülene asurkonna taastamise tegevuskava.

06.07.2026, kinnitas Keskkonnaamet uue metsise kaitse tegevuskava. Tegevuskava toetab KSH-s kasutatud põhimõtet, et elupaigasobivuse prognoosmudelit tuleb käsitleda ühe hindamise lähteandmestikuna. Tegu ei ole välistusalaga. Tegevuskavas eristatakse potentsiaalselt sobivat elupaika tegelikust metsise elupaigast ning EELIS-e elupaiga piiritlemise aluseks on eeskätt teadaolev mängupaik ja selle ümber paiknev funktsionaalselt sobiv metsamaa. Elupaigamudelit ja Zonationi prioriseerimist kasutatakse selle juures abivahendina.

Seega ei ole põhjendatud samastada kõrget mudeldatud elupaigasobivust asustatud mängupaiga, registreeritud elupaiga või tuuleenergia välistusalaga. Ka Tõrva KSH välitöödel ei tuvastatud lõunapoolsel alal metsise mängupaika. Metsise tegevusjärgi küll registreeriti ning elupaigamudelis esineb alal kõrgema sobivusega metsaalasid, mistõttu käsitleti neid KSH-s täiendava infona koos teadaolevate Lasa ja Tüdre metsise elupaikade ning maastikulise sidususega.

Uus kaitse tegevuskava käsitleb tuuleenergia taristut metsise jaoks olulise tulevase mõjutegurina ning soovib mõju vältimiseks mitte rajada tuuleenergia taristut lähemale kui 1000 m kanaliste elupaikadest ning säilitada elupaigalaikude vahel taristuvabad ühenduskoridorid. Need põhimõtted on Tõrva eriplaneeringus rakendatud: EELIS-e kantud metsise elupaikade suhtes on kasutatud vähemalt 1 km tuulikuvaba puhvrit ning Tüdre ja Lasa elupaikade vahelise sidususe säilitamiseks on planeeringulahendust muudetud ja jäetud Ohne jõe lõunakaldale vähemalt 1,5 km laiune tuulikuteta maastikutasandiline ühendusvöönd. Lisaks säilitatakse alternatiivne ühendus Koorküla–Lakesoo–Rubina suunal ning vanametsa ja märgalade alad, mis toetavad metsise liikumist.

See lähenemine on kooskõlas ka 2026. aasta kaitse tegevuskava üldise kaitsekorraldusliku põhimõttega. Tegevuskavas eelistatakse kombineeritud ja astmelist lähenemist, mille puhul kaitsemeetme rangus seotakse konkreetse elupaiga seisundi, asurkonna trendi, sidususe vajaduse ja proportsionaalsusega ning esmajärjekorras kaitstakse metsise jaoks kriitilisi elupaigaosi ja säilitatakse asurkondade vaheline sidusus.

Metsise elupaikade sidususe küsimus oli ühtlasi üks Keskkonnaameti 07.04.2025 planeeringulahenduse kooskõlastamata jätmise põhjuseid. Selle tulemusena täpsustati KSH analüüsi ja planeeringulahendust, sealhulgas suurendati Ohne jõe suunalise ühendusvööndi laiust ja täpsustati alternatiivseid sidusuvõimalusi. Keskkonnaamet hindas seejärel varasemad olulised puudused lahendatuks ja kooskõlastas täiendatud materjalid 12.09.2025.

Kose pakutud GPS-telemeetria ja DNA-põhine populatsiooniuuring võivad anda metsise asurkonna kohta täiendavat teaduslikku teavet, kuid ka uus metsise kaitse tegevuskava ei käsitle neid arendusprojektide eeluuringuna. Populatsioonigeneetilised uuringud on tegevuskavas kavandatud III prioriteedi üleriigilise uurimistegevusena aastateks 2029–2033 ning nende vajadus seotakse Eesti metsiseasurkonna seisundi ja edasiste suundumustega. Samuti on barjääriefekti täpsem uurimine ja modelleerimine kavandatud III prioriteedi tegevusena Eesti asurkonna sidususe seisukohalt kriitilistes piirkondades. Seetõttu ei ole alust käsitada nende uuringute puudumist käesoleva planeeringuotsuse tegemist välistava teadmiste lüngana.

Sama kehtib Kose soovitatud Eesti ja Läti ühise asurkonna taastamis- ja rahastuskava kohta. Uues tegevuskavas on rahvusvaheline koostöö Läti ja Leeduga ette nähtud III prioriteedi liigiülese kaitsekorraldusliku tegevusena, mitte üksiku arendusprojekti eeltingimusena.

10. Ökoloogilised vastastikmõjud, kumulatiivne ja piiriülene mõju

Kose eksperthinnangus nimetatakse puuduseks liikide toiduahelate, konkurentsuhete ja teiste inimtegevuste mõjude eraldiseisva modelleerimise puudumist.

Selgitan, et tuulepargi linnustikumõju hindamise eesmärk ei ole siiski kogu piirkonna toiduvõrgustiku modelleerimine. Hinnata tuleb kavandatava tegevusega seostatavaid mõjumehhanisme, eelkõige elupaikade kadu ja muutumist, häirimist ja väljatõrjumist, kokkupõrkeriski, barjääriefekti, elupaikade killustumist ning vajaduse korral mõju toidu kättesaadavusele (mis on eeskätt seotud eelnevalt nimetatud mõjudega).

KSH-s on neid mõjumehhanisme käsitletud ning eraldi rohevõrgustiku ja nahkhiirte uuringus on kaardistatud looduslikud elupaigad, loomastiku võtmealad ja elupaikadevaheline sidusus. Metsanduse, kuivenduse, jahinduse ja muu olemasoleva maakasutuse mõju kajastub keskkonna lähteseisundis. Eraldi kogu piirkonna toiduvõrgustiku või kõigi võimalike tulevaste tegevuste mudel oleks põhjendatud juhul, kui on tuvastatud konkreetne põhjuslik ahel, mille kaudu tuulepark koos muu tegevusega võib põhjustada olulise ebasoodsa mõju.

Kumulatiivsete mõjude käsitlest täiendasime KSH aruandes (kajastatud asjakohasel juhul vastava teemavaldkonna mõjuhinnaangus ja koosmõju potentsiaalselt põhjustavad objektid ja nende kohta teadaolev info kirjeldatud ptk 4.9). Ettevaatuspõhimõttest lähtudes vaadeldi kuni 30 km raadiuses piisavalt määratletud tuuleenergia arendusi, sealhulgas Läti territooriumile kavandatavaid Lode, Valka ja Valmiera-Valka tuuleparke, ning hinnati võimalikke funktsionaalseid seoseid linnustiku, maastiku ja teiste mõjuvaldkondade seisukohalt. Olemasoleva teabe põhjal ei tuvastatud sellist ühise elupaiga, regulaarse liikumiskoridori või koondumisala kasutust, millest tuleneks oluline ebasoodne kumulatiivne mõju.

Piiriülese mõju puhul ei käsitletud riigipiiri linnustiku uuringuala piirina. Kui uuringupuhver ulatus Läti territooriumile, arvestati ka sealsete vaatlustega; kasutati Läti looduskaitseandmebaasi Ozols ning konsulteeriti Läti ornitoloogiga. Piiriülese mõju senisest põhjalikum käsitlest lisati KSH lõpparuande ptk-s 4.10 „Riigipiiriülene mõju“, kuhu lisati ka ülevaade Läti piiriülese menetluse käigus esitatud seisukohtadest ning selgitus, kuidas neid KSH-s arvestati või miks mõnda soovitatud meedet ei peetud antud planeeringu puhul põhjendatuks. Seega ei saa nõustuda Kose hinnangu väitega, et Läti linnustikuandmed või Läti ametiasutuste seisukohad oleks jäetud sisuliselt arvestamata. Vastupidi, piiriülese menetluse tulemuste alusel täiendati KSH ptk 4.10, Põhja-Vidzeme biosfäärikaitseala käsitlest ptk-s 4.1.7 ning kumulatiivsete mõjude hinnangut ptk-s 4.9. Läti ettepanekuid rakendati seal, kus need olid konkreetse ala ja tuvastatud riskiga põhjendatud; üldisi või tehnilisi meetmeid ei seatud kohustuslikuks juhul, kui uuringuandmed nende vajadust ei kinnitanud.

11. Kokkuvõttev seisukoht

Mati Kose eksperthinnang on aidanud juhtida tähelepanu mitmele küsimusele, mille selgem dokumenteerimine ja täiendav kontroll parandab KSH aruande jälgitavust ja hindamiskindlust. Kose hinnangus esitatud kriitikast ajendatuna on KSH aruandesse integreeritud 2025. aasta sügisesed punktvaatlused, täpsustatud linnustiku uuringumetoodikat jms.

Samas ei pea põhjendatuks Kose soovitus viia läbi alal täiendavaid linnustiku inventuure peale esialgse uuringu koostamist valminud juhendi alusel ega muuta planeeringuotsuse eeltingimuseks täiendavat GPS-telemeetriat, metsise DNA-põhist asurkonna kaardistamist, kogu piirkonna toiduvõrgustiku analüüsi või Eesti ja Läti ühist metsise taastamisprogrammi. Nende meetoditega on võimalik koguda täiendavat teaduslikku informatsiooni, kuid olemasolevad uuringud ja menetluses tehtud täiendused ei anna alust järeldada, et ilma nende uuringuteta jääks tuvastamata selline oluline ebasoodne mõju, mis välistaks planeeringuotsuse tegemise.

Oluline on seejuures, et linnustiku-uuringute piisavust on kogu menetluse vältel sisuliselt kontrollinud ka Keskkonnaamet. Amet jättis 07.04.2025 materjalid linnustikuga seotud puuduste tõttu kooskõlastamata, KSH-d ja planeeringut täiendati ameti märkuste alusel ning 12.09.2025 leidis Keskkonnaamet, et varasemad olulised puudused on lahendatud ja kooskõlastas materjalid. 02.04.2026 kinnitas amet, et avalikustatud dokumente ja KSH aruannet on tema märkuste alusel täiendatud ning Keskkonnaameti pädevusse jäävatel teemadel täiendavad märkused puuduvad.

KSH juhtekspertdina leian seetõttu, et Mati Kose eksperthinnangus esitatud asjakohased tähelepanekud on KSH lõpparuande koostamisel vajalikus ulatuses arvesse võetud ning ülejäänud soovitude rakendamata jätmine on eespool sisuliselt põhjendatud. Eksperthinnang ei anna alust järeldada, et KSH-s oleks säilinud selline oluline teadmiste lünk, mis ei võimaldaks Tõrva Vallavolikogul teha eriplaneeringu kohta kaalutletud otsust. Planeeringu elluviimise eelduseks jääb KSH-s ja eriplaneeringus sätestatud linnustiku kaitsemeetmete ning käitamisaegse järelkontrolli nõuete järgimine.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Piret Toonpere, MSc
Keskkonnaekspert (KMH0153)
LEMMA OÜ
+3725059914
piret@lemma.ee

